هەندێك لە
بیدعە و هەڵەكانی
جومعە

ئامادەكردنی
إدريس محمود
پێداچوونەوەی
مامۆستا عدنان بارام

=====================================

لە بڵاوكراوەكانی سایتی بەهەشت

www.ba8.org

هەمیشە لەگەڵمان بن بۆ بەرهەمی نوێ

============================

تێبینی : مافی بڵاوكردنەوەی ئەم كتێبە بۆ هەموو لایەكە بە مەرجێ وەكو خۆی بڵاوبكرێتەوەو دەستكاری نەكرێت

بسم الله الرحمن الرحيم

* پێشەکی وەرگێڕ :

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره ، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا ، من يهده الله فلا مضل له ، ومن يضلل الله فلا هادي له ، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له ، وأشهد أن محمدا عبده ورسوله .

أما بعد : فإن أصدق الحديث كتاب الله ، وأحسن الهدي هدي محمد ﷺ ، وشر الأمور محدثاتها وكل محدثة بدعة ، وكل بدعة ضلالة ، وكل ضلالة في النار.

وەکو ئاشکرایە وریاکردنەوەی موسڵمانان لە بیدعە و تازە داهێنراوەکان ، ئەرکی سەرشانی ئەو کەسانەیە کە شارەزان لە دیندا ، ئەرکێکە لێپرسینەوەی دواڕۆژی لە سەرە ، ئەگەر بە باشی بە جێت هێنابێت پاداشت دەدرێیتەوە ، بە پێچەوانەشەوە ، ئەگەر کەمتەرخەمیت تێدا کردبێت ، ئەوا شایستەی سزای خوایی دەبیت .

خوێنەری خۆشەویست : ئەم نامیلکەیەی لەبەر دەستتدایە ، لە دوو بەش پێکهاتووە :

بەشی یەکەم : بریتیە لەو بیدعانەی کە لە جومعەدا دەکرێن (بدع الجمعة) **و زانای پایەبەرز** (محمد ناصر الدين الألباني) **کۆی کردوونەتەوە ، و بەشێکە لە کتێبی** (الأجوبة النافعة عن أسئلة لجنة مسجد الجامعة) **، بەڵام هەندێك لەو بیدعانەی شێخ ئەلبانی باسی کردوون لەکوردستاندا نین ، بۆیە ئێمە تەنها ئەوانەمان وەرگێڕاوە کە لەکوردستاندا بوونیان هەیە** (والله أعلم).

بەشی دووەم : بریتیە لەو هەڵانەی کە لە جومعەدا دەکرێن ، لە کتێبی (تحذير الفضلاء مما يقع من المصلين من الأخطاء – شيخ مشهور) **، وەرمان گرتووە و بەشێکی زۆرمان لێ وەرگێڕاوە.**

لەخوای گەورە داواکارین ئەم نامیلکەیە بکاتە هۆکارێك بۆ نەمانی ئەو بیدعە و هەڵانەی کە لە جومعەدا دەکرێن .. آمين .

وصلى الله على نبينا محمد
وعلى آله وصحبه وسلم

كورتە باسێك سەبارەت بە بیدعە [*]

بیدعە چیە ؟

(البدعـــة) : لەزمانی عەرەبیدا بە شتێك دەگوترێت بێتە بوونەوە، كە لەوەو پێش نەبوبێ ، زیاتریش بۆ (ذم) — كەم كردنەوەی ڕێز - بەكار دەهێنرێت .

بیدعە لە ڕووە شەرعیەكەیەوە :

بە هەموو ئەو ڕێگا و شێوازانەی عیبادەت دەگوترێت كە داهێنراوبن ، و لە ئەصلی شەرعدا نەبن ، و لە قورئان و سوننەتدا ئاماژەیان بۆ نەكرابێت ، و هیچ بەڵگەیەكی ڕاست و دروستی شەرعی لەسەر نەبێت ، و مەبەست پێی نزیك بوونەوە لە پەروەردگار و دەست كەوتنی خێر بێت.

بەپێی ئەم پێناسەیە : هەر داهێنراوێك مەبەست پێی عیبادەت و نزیك بوونەوە لە پەروەردگار نەبێت ، وەك داهێنراوە دوونیاییەكان ، ناكەونە ژێر ئەم بەخراپ زانین و حەرامیەتەوە .

موسڵمانی بەڕێز ، بزانە لە بنچینەكانی ئاینی پیرۆزی ئیسلام كە ئیمان بەبێ ئەو دانامەزرێت باوەڕبوونی تەواوەتی یە بەوەی كە ئەم دینە پەروەردگارمان بەبێ كەم و كورتی دایڕشتوە و پێغەمبەرییش ﷺ هەربەو تەواوەتیە بە موسڵمانانی ڕاگەیاندووە، و هیچی لێ زیاد و كەم نەكردووە ، و بە ئاشكرا بانگەوازی بۆ كردووە. ئەركی سەرشانی موسڵمانیش گوێڕایەڵی و پەیڕەوی كردنە — السمع و الطاعة — و هیچی تر نا !

خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ .

واتە: ئەمڕۆ- لە حجة الوداع- دینەكەتانم بۆ كامڵ كرد بەڕوونكردنەوەی دین بۆتان بە تەواوی و سەرخستنتان بەسەر هاوەڵ بڕیاردەرەكاندا ، هەروەها تەواو نیعمەتی خۆمم بەسەردا ڕشتن و ڕازی بووم بە ئیسلام كە ئاینتان بێ .

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی :

" إنـــي قـــدتركتـــكم عـــلى مثـــل البيضـــاء ليـــلهـــا كنهارها لا يزيغ عنها بعدى إلا هالك "[1].

واتە: بەڕاستی و بێ گومان من لەسەر ڕۆشناییەك ئێوەم جێ هێشتووە، شەوی وەك ڕۆژی وەهایە ، هەركەسێك دوای من لێی لابدات ، بێگومان تیاچووە.

(*) ئەم بابەتە مامۆستا (عدنان بارام) نوسیویەتی ، و لە گۆڤاری (ڕێگای ڕاست) دا بڵاوی كردووەتەوە ، ئێمەش بە ئیزنی جەنابی هەڵساوین بە كورتكردنەوە ، و دەستكاریكردنی ، و لەم نامیلكەیەدا بڵاومان كردووەتەوە .

[1] أخرجه احمد وصححه الألباني.

داهێنان و زیاد کردن لەدیندا ڕێگەی پێ نەدراوە

١/ شەرع دانان – التشريع **– تەنها مافی پەروەردگارە، بەندەکان بۆیان نیە لە دین و شەرعی پەروەردگار زیاد بکەن .**

٢/ فەرمان و ئەرکی سەرشانی خەڵکی تەنها گوێڕایەڵێ و پەیڕەویکردنی شەرعە ، و نابێت نە لێی زیا بکرێت نە کەم .

٣/ پێغەمبەر ﷺ دەروازەی بیدعە و زیاد کردنی لە دیندا بە ڕووی هەموو کەسێکدا بۆ هەتا هەتایی داخستووە ، وەکو فەرموویەتی : " من عمل عملاً ليس عليه امرنا فهو رد "[٢].

واتە: هەر کەسێك کردەوەیەك - عیبادەتێك - بکات و فەرمانی ئەم دینەی ئێمەی لەسەر نەبێت ، ئەوا لێی وەرناگیرێت .

چۆن بیدعە بناسین ؟!

(ابن تيمية – رحمه الله –) **بنچینە و بنەمایەکی داڕشتووە ، کە بەهۆیەوە بتوانین بیدعە بناسینەوە ، و لە کتێبی** (العبودية) **دا فەرموویەتی :**

کاکڵە و کرۆکی دین لەسەر دوو بنچینەیە :

١/ هیچ کەس و هیچ شتێك نەپەرستین تەنها (ﷲ **) نەبێت .**

٢/ بەو شێوەیەش بیپەرستین کە خۆی بۆی داناوین .

وە لە کتێبی (اقتضاء الصراط المستقيم : ص٢٦٩) **دا فەرموویەتی :**

بنچینە لە هەموو عیبادەتەکاندا ئەوەیە: هیچ عیبادەتێك نەکرێت بە شەرع تەنها ئەوە نەبێت کە پەروەردگار کردوویەتی بەشەرع .

وە لە عاداتیشدا ئەوەیە : هیچ عادەتێك نەکرێت ، تەنها ئەوە نەبێت کە پەروەردگار ڕێگەی پێداوە و مخالەفەی شەرع نیە.

جا کردەوە بۆ ئەوەی چاك بێت و وەرگیراو بێت ، پێویستە دوو مەرجی گەورەی تێدا بێت :

یەکەمیان : خاوەن کردەوەکە مەبەستی پێی ڕەزامەندی پەروەردگار بێت .

دووەمیان : دەبێت کردەوەکە بەپێی ئەو شەرعە بێت کە پەروەردگار لە قورئاندا دای ڕشتووە ، یاخود پێغەمبەر ﷺ لە فەرموودەکانیدا ڕوونی کردووەتەوە.

هەر کردەوەیەك ئەو دوو مەرجەی تیادا نەبێت ئەوە بیدعە و گومڕاییە .

ئەو کەسەی دەڵێت کردەوەی چاك تەنها بە نیەتی چاکە ، ئەوە ڕاست ناکات ، چونکە نیەتی چاك بەتەنها بەس نیە بۆ چاکێتی کردەوە ، بەڵکو پێویستە لەگەڵ نیەتە چاکەکەشدا ، لایەنی شەرعیشی تێدا ڕەچاو کرابێت ، چونکە کردەوەی خراپ ڕەوا نیە ئەگەر چی نیەتی بکەرەکەی چاکیش بێت.

---

[٢] أخرجه مسلم .

جۆرەكانی بیدعە

بیدعە لەدیندا دووجۆرە :

جۆری یەكەم : بیدعەی بیرو باوەڕ و گوفتار : وەك ووتەكانی (الجهمية والمعتزلة والرافضة) **و هەموو فیرقە گومڕاكانی تر.**

جۆری دووەم : بیدعە لە عیبادەتەكاندا : ئەویش پەرستنی پەروەردگارە بەعیبادەتێك كە خۆی بەشەرعی دا نەنابێت .

ئەمانەی خوارەوەش چەند جۆرێكن لەو بیدعانە :

١/ ئەو بیدعەیەی لە بنچینەی عیبادەتەكەدایە : وەكو ئەوەی عیبادەتێك بهێنێتە كایەوە ، كە هیچ بنچینەیەكی نەبێ لەشەرعدا ، وەك نوێژێك زیاد بكات ، ڕۆژوویەك زیاد بكات ،جەژنێك زیاد بكات، وەك جەژنی سەریساڵ و جەژنی ئیسرا و میعراج و بەرات و... هتد.

٢/ زیادكردنەكە لەسەر عیبادەتە شەرعیەكە بێت : وەك زیاد كردنی ڕكاتی پێنجەم لە نوێژە چواریەكاندا .

٣/ بیدعەی شێوەی ئەنجامدانی عیبادەتێك : وەكو زیكر كردنی بە كۆمەڵ بە دەنگی بەرز ، یاخود زۆر زیادەڕەوی لە عیبادەتدا ، بە شێوەیەك لە سوننەتی پێغەمبەر ﷺ دەربچێت .

٤/ دیاری كردنی كاتێك بۆ عیبادەتێك كە ئەو كاتە جێگەی ئەو عیبادەتە نەبێ و شەرع دیاری نەكردبێ ، چونكە ئەصڵ لە عیبادەتی نوێژ و ڕۆژوو ئەوەیە كە شەرعیە و دروستە ، بەڵام كاتەكانی پێویستی بە بەڵگەیەكی شەرعی هەیە ، وەكو نوێژی سوننەتی پێش نوێژی جومعە كە (بیدعە)یە.

هۆكارەكانی درووست بوونی بیدعە

١/ نەزانینی سوننەت و زانستی زاراوەی فەرموودە - علم مصطلح الحديث - **، كە بووەتە هۆی جیانەكردنەوەی فەرمودەی** (صحيح) **و** (ضعيف) **لە لایەن زۆربەی موسڵمانانەوە .**

٢/ كەسانێك بوونەتە موفتی ، و پرس و ڕای شەرعیان پێ دەكرێت ، و دەرس بە خەڵكی دەڵێنەوە كە عیلمی شەرعیان پێ نیە ، و بە حەزوو ئارەزووی خۆیان فەتوا دەدەن .

٣/ زۆر خوو و نەریت – عادات – كراون بەدین و شەرع ، بەبێ هیچ بەڵگەیەكی ڕاست لە قورئان و سوننەتدا ، وەكو كۆڕی تەعزیە دانان و بیدعەی ڕەش بینی بەرامبەر مانگی سەفەر و زۆر شتی تریش .

٤/ شوێن كەوتنی كوێرانەی زۆربەی خەڵك بۆ كەسانێك كە بە مەعصوم و پیاو چاكیان دادەنێن و هەرچی ئەوان بیكەن ئەمان بە دین و شەرعی دەزانن ، ئەگەر پێچەوانەی قورئان و فەرموودەی صەحیحی پێغەمبەریش بێت ﷺ .

٥/ شوێن كەوتن هەندێك كەسی بەناو زانا بۆ ئەو ئایەت و فەرمودانەی كە لە ڕواڵەتدا شوبهەیان تێدایە ، (متـــشابە)ن و چەند تەفسیرێك هەڵدەگرن ، و خەڵكی پێدەخەنە گومانەوە و گومڕایان دەكەن.

چۆن خۆمان لە بیدعە بپارێزین

بۆ خۆپاراستن لە بیدعەكان پێویستمان بەوەیە چەند ڕێو شوێنێك بگرینە بەر :

یەكەم: بزانین سوننەتی ڕاستی پێغەمبەر ﷺ چیە ، پاشان شوێنی بكەوین .

دووەم: هەموو بیدعەكان بە گەورە و بچوكەوە بزانین ، بۆ ئەوەی خۆمانی لێ بپارێزین و تێی نەكەین و گومڕا نەبین ، چونكە هەركەسێك نەزانێت خراپە چیە و چۆنە ، بێگومان تێی دەكەوێت .

بیدعەكانی ڕۆژی جومعە

*** پێشەكی نوسەر :**

پاش ئەوەی كە لە كورت كردنەوە و (تعليق) **و لێكۆڵینەوە** (تحقيق) **ی حوكمەكانی پێشوو بوومەوە ،** [3] **ئەوەم بیر كەوتەوە كە پڕۆژەی دانانی كتێبێكم هەیە بەناوی** (قاموس البدع)[*]**، بۆیە بە باشم زانی بابەتێك لەو كتێبە وەر بگرم كە تایبەتە بە بیدعەكانی جومعەوە ، و ڕێكی بخەم و بیخەمە پاڵ ئەم نامیلكەیە** [4] **بۆ ئەوەی سودێكی تەواو ببەخشێت . ئەمەش لەبەر ئەوەی نازانم كەی هەلم بۆ دەڕەخسێت و ڕێگام بۆ ئاسان دەبێت تاوەكو بتوانم كتێبی** (قاموس البدع) **بەچاپ بگەیەنم ، وە ئەوەی كە ناتوانرێت هەمووی بەدەست بهێنرێت ، نابێ واز لە زۆرینەكەشی بهێنرێت .**

پێشەكی ئەم بەشە پێویستی بە چەند ڕستەیەكی كورت هەیە ، بۆیە دەڵێم :

لەو شتانەی كە پێویستە بزانرێت ئەوەیە : ناسینی ئەو بیدعانەی هاتوونەتە ناو دینەوە كارێكی زۆر گرنگە ، چونكە موسڵمان ناتوانێ بەتەواوی خۆی لە خوای گەورە نزیك بكاتەوە تەنها بە خۆ دوورگرتن نەبێت لەو بیدعانە ، ناشتوانێت خۆی بە دوور بگرێت تاوەكو دانە دانەی بیدعەكان نەزانێت ، ئەگەر هاتوو ڕێسا و بنچینەكانی نەدەزانی ، ئەگینا ئەكەوێتە بیدعەوە بێ ئەوەی هەست بە خۆی بكات ، ئەم باسەش ئەو ڕێسایە دەیگرێتەوە كە زانایانی (أصول الفقه) **(ڕەحمەتی خوایان لێ بێت) وتویانە :** (ما لا يقوم الواجب إلا به فهو واجب) **واتە : هەر ئیشێك جێبەجێبوونی واجبێكی لەسەر بوەستێت ئەو ئیشەش واجب دەبێت .**

---

[3] **لێرەدا شێخ مەبەستی كتێبی** (الأجوبة النافعة عن أسئلة الجنة مسجد الجامعة) **یە كە ئەم نامیلكەیە بەشێكە لەو كتێبە بەسوودە ، و ئامۆژگاری خوێنەران دەكەین بە خوێندنەوەی . لەو كتێبەدا شێخ بە بەڵگەوە چەند حوكمێكی تایبەت بە جومعە باس كردووە لەوانەش :**

١ . نوێژی جومعە واجبە .

٢. بوونی (الإمام الأعظم) لەجومعەدا مەرج نیە .

٣. تەنها بە دووكەس دەتوانرێت جومعە بكرێت ، یەكێكیان وتار بدات و ئەوی تریش گوێ بگرێت ، پاشان هەردووكیان بە جەماعەت نوێژ بكەن .

٤. خۆشۆردنی جومعە واجبە .

٥. هەر كەسێك نوێژی جومعە فەوتا ، نوێژی نیوەڕۆ دەكات نەك جومعە .

٦. بانگی جومعە تەنها یەك بانگە ئەویش كاتێك ووتار بێژ دەچێتە سەر مینبەر ، وە دەبێ لە شوێنێكی بەرز بانگ بدرێت لەدەرەوەی مزگەوت .

– (ابن عمر) دەفەرموێت : (الأذان الأول بدعة) رواه أبو طاهر المخلص في (فوئده : ١-٢/٢٩٩) واتە : بانگی یەكەم بیدعەیە .

– وە چەندین حوكمی تر بەبەڵگەوە ڕوون كراوەتەوە كە لێرەدا ناتوانین باسی بەڵگەكان بكەین (وەرگێڕ) .

[*] ئەم كتێبە بە سوودە لە پاش مردنی شێخ ئەلبانی (بە ڕەحمەت بێت) لەلایەن (شيخ مشهور وأحمد الشكوكاني) ە وە لە پاش هەوڵ و ماندووبوون بە چاپ گەیەنرا ، و ئێستا لە بەردەستی فێرخوازاندایە ، خوای گەورە پاداشتی خێریان بداتەوە.

[4] واتە : (الأجوبة النافعة عن أسئلة الجنة مسجد الجامعة) (وەرگێڕ).

نموونەش بۆ ئەم باسە شیرك و جۆرەكانیەتی ، كە ئەگەر كەسێك نەیزانێت تێیدەكەویَ و تووشی دەبێت ، وەكو چۆن زۆرێك لە موسڵمانان دەبینرێن خۆیان لە خوا نزیك دەكەنەوە بەو شتانەی كە شیركە ، وەكو نەزر كردن بۆ دۆستانی خوا و پیاوچاكان ، و سوێند پیَ خواردنیان ، و سووڕانەوە بە دەوری گۆڕەكانیاندا ، و درووست كردنی مزگەوت لەسەریان ، وە ئەو شیركانەی تریش كە لای زانایان و شارەزایانی دین زانراوە ، بۆیە لە پەرستندا تەنها زانینی سوننەت بەس نیە ، بەڵكو دەبیَ دژەكەشی بزانرێت كە ئەویش بیدعەیە ، هەروەكو چۆن لە باوەڕ (الإيمان) دا تەنها بوونی یەكتاپەرستی بەس نیە ، بەبیَ زانینی هاوەڵ پەیداكردنەكان (شـــركيات) ، پێغەمبەری خوایش ﷺ ئاماژەی بەم ڕاستیە كردووە و فەرموویەتی : " من قال : لا إله إلا الله ، وكفر بما يعبد من دون الله ، حرم ماله ودمه وحسابه على الله " [مسلم] .

واتە: هەركەسێك بڵێت هیچ پەرستراوێك نیە شایەنی پەرستن بێت جگە لە خوا ، وە بێباوەڕ بێت بەوانەی جگە لەخوا دەپەرسترێن ، ئەوا ماڵ و خوێنی حەرام دەبێت ، وە لێپرسینەوەشی لەسەر خوایە .

لێرەدا پێغەمبەری خوا ﷺ هەر بەوەوە نەوەستاوە كە باسی یەكتاپەرستی بكات ، بەڵكو ئەوەشی خستووەتە پاڵ كە دەبیَ بێباوەڕبێت بە هەموو ئەوانەی جگە لە خوا دەپەرسترێن ، ئەمەش پێویست بەوە دەكات زانیاری هەبێت سەبارەت بە (كفر) ، ئەگینا دەكەوێتە ناویەوە بیَ ئەوەی هەستی پیَ بكات ، هەروەها هەمان ووتەش هەیە سەبارەت بە سوننەت و بیدعە و جیاوازی نیە ، چونكە ئیسلام لەسەر دوو بنەوای گەورە وەستاوە ئەویش ئەوەیە : جگە لە خوا هیچ شتێكی تر نەپەرستین ، وە خواپەرستیش نەكەین تەنها بەو شێوەیە نەبێت كە خواو پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانیان پیَ كردووین .

هەركەسێك كەم و كوڕی لە یەكێك لەم دوو بنەوایەدا بكات ئەوا كەم و كوڕی لە بنەواكەی تریشدا كردووە ، وە خواشی نەپەرستووە (تبارك وتعالى).

باسكردنی ئەم دوو بنەوایەش بە درێژی لە كتێبەكانی (شيخ الاسلام ابن تيمية وشيخ الاسلام ابن قيم) دا دەبینیت .

لەوانەی پێشەوەوە ئەوەمان بۆ دەركەوت كە : زانینی بیدعە شتێكە هەر دەبێت بزانرێت ، بۆ ئەوەی عیبادەتی موسڵمان پارێزراو بێت لە بیدعە كە پێچەوانەی خواپەرستی دڵسۆزانەیە بۆ خوای بەرز و بڵند ، بۆیە بیدعە لەو خراپانەیە كە دەبیَ بزانرێت نەك بۆ ئەنجامدانی بەڵكو بۆ خۆ دوورخستنەوە لێی ، وەكو شاعیر دەڵیَ :

عرفت الشر لا للشـــ ر لكن لتوقيه

ومن لا يعرف الشر من الخير يقع فيه

واتە : خراپەم ناسی نەك لەبەر خودی خراپەكە بەڵكو بۆ خۆپاراستن لێی ، وە هەر كەسێك خراپە و چاكە لە یەك جیانەكاتەوە دەكەوێتە ناو خراپەوە .

ئەم مانایەش لە سوننەتەوە وەرگیراوە ، چونكە (حذيفـة) ی كوڕی (يـمان) فەرموویەتی : " خەڵكی پرسیاری خێر و چاكەیان لە پێغەمبەری خوا ﷺ دەكرد ، و منیش پرسیاری خراپە و شەڕم لێدەكرد لەترسی ئەوەی نەوەك پێم بگات ، وتم : ئەی پێغەمبەری خوا ئێمە لە خراپە و نەفامیدا بووین خوا ئەم خێرەی بۆ هێنایـن . واتە : ئیسلام . ئایا لەدوای ئەم خێرە شەڕ هەیە ؟ فەرمووی : ((بەڵێ)) ، ووتم : ئایا پاش ئەو شەڕە خێر هەیە ؟ فەرمووی : ((بەڵێ ، بەڵام خڵتەی تێدایە)) ووتم : خڵتەكەی چیە ؟ فەرمووی : كۆمەڵێكن لەسەر ڕێبازێك جگە لە ڕێبازەكەی من دەڕۆن ، وە بە جگە لە ڕێنمووییی من ڕێنمووییی دەكەن ، چاكە و خراپەیان لێ دەبینیت .

ووتم : ئایا پاش ئەو خێرە شەڕ هەیە ؟ فەرمووی : ((بەڵێ بانگەوازكارانێكن لەسەر دەرگاكانی دۆزەخ ، هەر كەسێك وەڵامیان بداتەوە فڕێی دەدەنە ناویەوە)) ، وتم : ئەی پێغەمبەری خوا وەسفیان بكە بۆمان .

فەرمووی ((بەڵێ ، كۆمەڵێكن لە پێستی خۆمانن و بە زمانی خۆشمان قسە دەكەن .... فەرموودەكە)) " [أخرجه البخاري ومسلم] .

دەڵێم : لەبەر ئەمە زۆر پێویستە موسڵمانان ئاگادار بكرێنەوە لەو بیدعانەی هاتوونەتە ناو دینەوە ، ئەم كارەش بەو شێوەیە نیە كە هەندێك كەس پێیان وایە : ئەوەندە بەسە یەكتا پەرستی و سوننەت فێری خەڵك بكرێت ، و پێویست ناكات باسی هاوەڵ پەیداكردنەكان (الـشركيات) و بیدعەكان (البدعيات) بكرێت ، بەڵكو دەبێ بێدەنگ بین و باسی ئەوانە نەكەین !

ئەمە تێڕوانینێكی كورتە و لە كەم زانیاری و كەم زانستی سەبارەت بە حەقیقەتی یەكتاپەرستی كە پێچەوانەی هاوەڵ پەیداكردنە ، وە سوننەت كە پێچەوانەی بیدعەیە سەرچاوەی گرتووە ، لە هەمان كاتیشدا ، بەڵگەیە لەسەر نەزانی ئەو كەسانە بەوەی كە بیدعە هەندێك جار كەسی زاناش تووشی دەبێت ، ئەمەش لەبەر ئەوەی هۆیەكانی بیدعە زۆر زۆرن لێرەدا بوارمان نیە باسیان بكەین ، بەڵام تەنها هۆیەك باس دەكەم ، و نمونەشی لەسەر دەهێنمەوە .

لەو هۆیانەی كە دەبنە هۆی دروست بوونی بیدعە بریتیە لە : فەرموودە (ضعيف) و (موضوع) ە كان ، جاری وا هەیە هەندێك لە زانایان لایان شاراوە دەبێت كە فەرموودەیەك (ضـعيف) یان (موضوع) ە و پێی وایە كە (صحيحة) ، و بەو فەرموودەیەش خۆی لە خوا نزیك دەكاتەوە ، و كاری پێدەكات ، پاشان قوتابیەكانی و خەڵكی سادە (عوام) یش چاوی لێدەكەن و لاسایی دەكەنەوە ، بەمەش دەبێتە ڕێگایەك خەڵكی شوێنی دەكەون .

بۆ نمونه (الشيخ الفاضل و العلامة المحقق السيد جمال الدين القاسمي) **کتێبێکی بەنرخی داناوە بەناوی** (إصلاح المساجد من البدع والعوائد) **کە زۆر سوودم لێ بینیوە لەو پرۆژەیەی کە پێشتر باسم کرد** [5] ، **لەگەڵ ئەوەشدا لە بەشێکی کتێبەکەیدا باسی چەند شتێکی کردووە کە پێویستە وریای بین ، لەو کتێبەدا باسی بیست بابەتی کردووە ، لەو بابەتانەش :** (١٦: دخول الصبيان للمساجد) **واتە : چوونە ژوورەوەی منداڵ بۆ مزگەوت ، کە لە لاپەڕە** (٢٠٥) **دا دەڵێ :**

(**لە فەرموودەدا هاتووە** " جنبوا مساجدكم صبيانكم و مجــانينكم " **واتـە : مزگەوتـەکانتان بە دوور بگرن لـە منداڵ و شێتەکانتان ، ئەمـەش لەبەر ئەوەی منداڵ خوو** (**عادەت**) **ی وایـە کـە خـەریکی یاریـە ، بـەو یاریکردنـەش پـشێوی دەخاتـە نێوان نوێژگەرانـەوە ، و لەوانەیـە بیکـات بـە جێگـای یاریکردن** (ملعب) **، ئەمەش لەگەڵ شوێنی مزگەوتدا ناگونجێت ، بۆیە بەدوور دەگیرێت لە چوونە مزگەوت**) .

دەڵـێم : ئـەم فەرموودەیـە (ضــــعيف) **ە و ناکرێـت بـە بەڵگـە ، و کۆمـەڵێك لـە پێـشەوایان ئـەم فەرموودەیەیان بە** (ضعيف) **داناوە وەکو** (عبد الحق الأشبيلي، وابن الجوزي، والمنذري، والبوصيري، والهيثمي، والعسقلاني) **و جگە لەوانیش . لەگەڵ ئەوەشدا لەلای شێخ قاسمی شاراوە بووە کە ئەم فەرموودەیە** (ضعيف) **ە ، و حوکمێکی شەرعی لەسەر بنیاد ناوە ، ئەویش دوور خستنەوەی منداڵە لە مزگـەوت وەکـو گـەورەیی دانـان و ڕێزێـك بـۆ مزگـەوت ، بـەڵام لـە واقیعـدا ئـەوە** (**بیدعـە**) **یـە ، چـونکە پێچەوانەی ئەوەیـە کـە لەسـەردەمی پێغەمبـەری خـواداﷺ هـەبووە ، وەکـو چـۆن لـە کتێبـەکانی سوننەت دا باسکراوە ، وە بڕوانە کتێبمان** (صفة صلاة النبي ﷺ) [6] .

بۆیـە وریاکردنـەوەی موسـڵمانان لـە بیدعـەکان واجبـە لەسـەر زانایـان و شـارەزایانی دیـن ، و کۆمەڵێکیان بەم کارە هەستاون ، و کتێبی زۆریان داناوە لەسەر بیدعە ، هەندێك لەو کتێبانە ڕێسا و بنچینەکانی بیدعەی تێدایە ، هەندێکیشیان لقەکانی بیدعەی تێدایە ، وە هەندێکیشیان ڕێساو بنچینەکان و لقەکانی بیدعـەی تێدا کۆکراوەتـەوە ، مـن هـەموو ئـەو کتێبانـەم خوێنـدووە تـەوە ، و لەگەڵیشیدا سەدەها کتێبی ترم لە فەرموودە و فیقه و ئەدەب و جگە لە وانەش خوێندووەتەوە ، و بابەت (مادة) **ێکی گەورەم دەربارەی بیدعە کۆکردووەتەوە ، کە پێم وا نیە لەم کارەدا کەسێك پێشم کەوتبێت ، ئەوەش بنەوای ئەو کتێبەیە کە پێشتر ئاماژەم پێکرد** (قاموس البــدع) **کە داوا لـە خـوا دەکەم پوخت کردن و داڕشتنەوە و چاپ کردنی ئەو کتێبەم بۆ ئاسان بکات ، ئەم بەشـەش لەبـەر دەستت دایە بەڵگەیەکە لەسەر ئەو کتێبە ، و نمونەیەکە لێی** . والله سبحانه هو الموفق .

---

[5] **واتە : پرۆژەی دانانی کتێبی** (قاموس البدع) **(وەرگێڕ).**

[6] **ئەم کتێبە وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی کوردی بە ناوی (چۆنیەتی نوێژی پێغەمبەری خوا ﷺ – وەرگێڕانی : مامۆستا عەدنان بارام).**

ئەمەی خوارەوەش بیدعەكانی جومعەە كە بەڵێنمان پێدابوویت ، و دەڵێم : [*]

١. وازهێنان لەسەفەر كردن لە ڕۆژی جومعەدا وەكو عیبادەتێك [7] .

٢. كردنی ڕۆژی جومعە بە پشوو . (الاحياء : ١ / ١٦٩) .

٣. خۆجوانكردن و خۆڕازاندنەوە بەهەندێك لە سەرپێچیەكان لەڕۆژی جومعەدا وەكو ڕیش تاشین ، و پۆشینی حەریر و ئاڵتون [*] .

٤. ناردنی فەرش بۆ مزگەوت لەلایەن هەندێك كەسەوە لە ڕۆژی جومعە یان جگە لە جومعە پێش ئەوەی خۆیان بڕۆن بۆ مزگەوت [8] . (المدخل : ٢ / ١٢٤) .

٥. بیرخستنەوە (یاد خستنەوە) بە هەموو جۆرەكانیەوە لە ڕۆژی جومعەدا [9]. (المدخل : ٢ / ٢٥٨ – ٢٥٩) و(الإبداع في مضار الابتداع : ص٧٦) و(مجلة المنار : ٣١ / ٥٧) .

٦. نوێژی سوننەتی پێش نوێژی جومعە [10] . (السنن والمبتدعات : ٥١) و(الأجوبة النافعة : ص٢٦ – ٤١) و(المدخل : ٢ / ٢٣٩).

٧. فەرش كردنی پلیكانەی مینبەر لەڕۆژی جومعەدا . (المدخل : ٢ / ٢٦٨).

٨ . دانانی ئاڵای ڕەش لەسەر مینبەر لەكاتی وتاردا. (المدخل : ١٠ / ١٦٦).

٩. دانانی پەردە بۆ مینبەرەكان.(السنن : ٥٣).

---

[*] لێرەدا (لەم نامیلكەیەدا) خوێنەری بەڕێز چەند بیدعەیەكی كەم دەبینێت كە سەرچاوەكەی باس نەكرابێت ، ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی كە دەقێكم نەبینیوە لە سەر بیدعەیەتی ، بەڵام بنچینە و ڕێساكانی بیدعە وا دەخوازێت كە بیدعە بێت ، وە چەند دەقێكیشی لە سەر دەهێنم كە بەڵگە بێت لە سەر بیدعیەتی(نوسەر) .

[7] واتە : وازهێنان لەسەفەركردن لە ڕۆژی جومعە بە عیبادەت بزانێت (وەرگێڕ)

(بيهقي : ٣ /١٨٧) لەعومەرەوە دەگێڕێتەوە كە فەرموویەتی : (الجمعة لا تمنع من سفر) واتە : جومعە ڕێگر نیە لەسەفەر كردن . وقد روى ابن أبي شيبة في(المصنف) عن صالح بن كيسان أن أبا عبيدة خرج يوم الجمعة في بعض أسفاره و لم ينتظر الجمعة . وإسناده جيد .

بەڵام فەرموودەی "من سافر بعد الفجر دعا علية ملكاه ..." [ضعيف] ه . (السلسلة الضعيفة ٢١٦ – ٢١٧) . وأما قول الشيخ البجيرمي في (الإقناع : ٢ / – ١٧٧) بأنه قد (قد صح) فمما لا وجه له البتة ، لا سيما وهو ليس من أهل الحديث فلا يغتر به (نوسەر).

[*] هێشتنەوەی ڕیش واجبە ، و تاشینی حەرامە ، چونكە گۆڕینی دروستكراوی خوایە ، و خۆ شوبهاندنە بە ئافرەتان ، پێغەمبەری خوایش ﷺ " لەعنەتی كردووە لەو پیاوانەی كە خۆیان دەشوبهێنن بە ئافرەتان " (صحيح البخاري) (وەرگێڕ).

[8] بۆ نمونە بەرماڵێك دەدات بە كوڕەكەی و پێی دەڵێ : كوڕم شوێنێكم بۆ بگرە دوایی خۆم دێم بۆ مزگەوت (وەرگێڕ) . (ابـن تيميـة) لە (الفتاوى : ٢ / ٣٩) دەفەرموێت : (وهذا منهي عنه باتفاق) واتە : بە (اتفاق) ی زانایان نەهی لێ كراوە (نوسەر) .

[9] بۆنموونە صەڵاواتدان و قورئان خوێندن و زیكركردن لە مزگەوتەكاندا بۆ ئەوەی بیری خەڵكی بخەنەوە كە جومعە (وەرگێڕ) .

[10] لە فەرموودەدا هاتووە " كان النبي ﷺ يخرج من بيته يوم الجمعة ، فيصعد منبره ، ثم يؤذن المؤذن ، فإذا فرغ أخذ النبي ﷺ في خطبته " [فتح الباري : ٢ / ٤٢٦] .

واتە : پێغەمبەر ﷺ لە ماڵ دەردەچوو لە ڕۆژی جومعەدا ، دەچووە سەر مینبەر ، پاشان بانگدەر بانگی دەدا ، كاتێك بانگدەر لێ دەبوویەوە پێغەمبەر ﷺ وتاری دەدا .

بۆیە ئەگەر ئەو دوو ڕكاتە سوننەتە بوایە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی دەكرد بە خەڵكی كە ئەنجامی بدەن .

(زۆربەی زانایان و پێشەوایانی ئوممەت كۆكن لە سەر ئەوەی كە پێش جومعە سوننەتێك نیە ، كات و ژمارەی دیاری كراو بێت ، چونكە سوننەتی وەها پێویست بە وتە و كردەوەی پێغەمبەر ﷺ دەكات ، ئەویش نە بە وتە نە بە كردەوە شتی وای نەكردووە ، ئەمەش مەزهەبی مالیك و شافیعی و زۆرینەی هاوەڵانیەتی ، و ئەمەش مەشهورە لە مەزهەبی ئەحمەد دا) (فتاوى ابن تيمية : ١ / ١٣٦) (وەرگێڕ).

١٠. بەردەوام بوونی ئیمام لەسەر ڕەش پۆشین لە ڕۆژی جومعەدا . (الأحياء : ١ / ١٦٢ ، ١٦٥) و(المدخل : ٢ / ٢٦٦) و(شرح شرعة الإسلام : ص١٤٠).

١١. تایبەتکردنی مێزەر بەستن بۆ نوێژی جومعە و نوێژەکانی تر [11] .

١٢. لە پێ کردنی (خوف)[12] **لەبەر ووتار و نوێژی جومعە**.(المدخل : ٢ / ٢٦٦).

١٣. (الترقية) ، **ئەویش بریتیە لە خوێندنەوەی ئایەتی** (إن الله وملائكته يصلون عن النبي ...) .

١٤. زیادکرنی پلیکانەی مینبەر بۆ زیاد لە سێ پلە [13].

١٥. پاڕانەوەی ئیمام بە پێوە لە خوارەوەی مینبەر.

١٦. دواکەوتن و خاوەخاوکردنی وتاربێژ لە چوونە سەر مینبەر.(الباعث : ٦٤).

١٧. شیعر ووتن بەبالأی پێغەمبەری خوادا ﷺ ، کاتێك ووتاربێژ دەچێتە سەر مینبەر یان پێش ئەوەی بچێتە سەر مینبەر (المنار : ٣١ / ٤٧٤).

١٨. سەرقاڵ بوونی ووتاربێژ بە دوعاکردن ڕوو لە قیبلە ، کاتێك دەچێتە سەر مینبەر ، پێش ئەوەی ڕوو لە خەڵکی بکات ، و سەلامیان لێبکات [*].(الباعث : ٦٤) و(المدخل : ٢ / ٢٦٧) و(إصلاح المساجد : ٤٨) و(المنار : ١٨ / ٥٥٨).

١٩. وازهێنانی ووتاربێژ لە سەلام کردن لە خەڵکی کاتێك کە دەردەچێت و دێت بۆ لایان بۆ وتاردان.(المدخل : ٢٢ / ١٦٦).

٢٠. بانگدانی دووەم لەناو مزگەوتدا و لەبەردەم ووتاربێژدا[*] (الاعتصام للشاطبي : ٢ / ٢٠٧ – ٢٠٨) و(المنار : ١٩ / ٥٤٠) و (الأجوبة النافعة : ١٤ – ١٥).

٢١. ووتنی (غفر الله لك ولوالديك ولنا ولوالدينا و الحاضرين) **لەلایەن هەندێك لە بانگدەرانەوە لە بەردەم وتاربێژدا کاتێك کە دادەنیشێت لە دوای وتاری یەکەم** (فتاوى ابن تيمية : ١ / ١٢٩) و(إصلاح المساجد : ٧٠).

٢٢. دانیشتن لەژێر مینبەردا کاتێك کەوتاربێژ وتار دەدات لەڕۆژی جومعەدا بەنیازی چاك بوونەوە لە نەخۆشی (المنار : ٧ / ٥٠١ – ٥٠٣).

---

[11] **دەڵێم هەموو ئەو فەرموودانەی دەربارەی فەزڵی نوێژ کردن بە مێزەرەوە هاتوون** (صحيح) **نین بڕوانە** : (السلسلة الضعيفة رقم ١٢٧) **(نوسەر)** .

[12] **جۆرێکە لە گۆرەوی لە پێست دروست دەکرێت (وەرگێڕ).**

[13] **ئەوەی کە دەگوترێت گوایە** (معاوية) **یەکەم کەس بووە ژمارەی پلەکانی زیادکردووە بۆ** (١٥) **پلە ڕاست نیە ، و لە خراپەی ئەم بیدعەیە ئەوەیە دەبێتە هۆی بڕینی ڕیزەکان** ، (فأخذوا يتفادون ذلك بطرق محدثة كجعل الدرج بجانب الجدار ونحو ذلك ، ولو انهم اتبعوا السنة لاستراحوا) **(نوسەر)** .

[*] قال شيخ الإسلام ابن تيمية في (الاختيارات : ٤٨) : (دعاء الإمام بعد صعوده المنبر لا أصل له) **(نوسەر)**.

[*] **دەبێ لە شوێنێکی بەرز بانگ بدرێت لە دەرەوەی مزگەوت (نوسەر)** .

٢٣. وازهێنان و پشت هەڵكردنی وتاربێژەكان لە (خطبة الحاجة) **كە بریتیە لە** (إن الحمد لله نحمده ونستعينه و نستغفره ...) **وە لەو وتەیەی پێغەمبەری خوا ﷺ كە لە وتارەكانیدا دەیفەرموو :** (أما بعد ، فان خير الكلام كلام الله ...).

٢٤. وازهێنانی وتاربێژەكان لەبیرخستنەوە بە سورەتی (ق) **لەوتارەكانیاندا لە كاتێكدا كە پێغەمبەری خوا ﷺ بەردەوام بووە لەسەری** (السنن : ٥٧).

٢٥. بەردەوام بوونی وتاربێژەكان لە هێنانەوەی فەرموودەیەك لە كۆتایی وتاردا بەهەمیشەیی وەكو فەرموودەی " التائب من الذنب كمن لا ذنب له " (السنن : ٥٦).

٢٦. سەلام كردنی هەندێك لە وتاربێژەكانی ئەم سەردەمە كاتێك كە لەوتاری یەكەم دەبنەوە و هەڵدەسنەوە بۆ وتاری دووەم .

٢٧. خوێندنی سورەتی (الإخلاص) **سێ جار لەكاتی دانیشتن لە نێوان هەردوو وتارەكەدا** (السنن : ٥٦).

٢٨. ئەنجامدانی نوێژی (تحية المسجد) **لەلایەن هەندێك لەو كەسانەی كە لە مزگەوتدا ئامادەن لە كاتی وتاری دووەمدا .** (المنار : ١٨ / ٥٥٩) و(السنن : ٥١).

٢٩. دوعاكردن و دەست بەرزكردنەوەی خەڵكی كاتێك كە ئیمام لەسەر مینبەر دادەنیشێت لە نێوان دوو وتارەكەدا (المنار : ٦ / ٧٩٣ – ٧٩٤ و١٨ / ٥٥٩).

٣٠. زیادەڕەوی كردنی وتاربێژەكان لە پەلەكردن لە وتاری دووەم دا (المنار : ١٨ / ٨٥٨) .

٣١. ئاوڕدانەوەی وتاربێژ بەلای ڕاست و چەپدا كاتێك كە دەڵێت : فەرمانتان پێ دەكەم ، و نەهیتان لێدەكەم ، وە لەكاتی صەلاوات دان لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ (الباعث : ٦٥) و(حاشية ابن عابدين : ١ / ٧٥٩)و(إصلاح المساجد : ٤٨) و(المنار : ١٨ / ٥٥٨).

٣٢. پابەند بوونی . هەندێك . لە وتاربێژەكان بە سەروا (سجع)[14] **و سێ بارە و چوار بارە و پێنج بارەكردنەوە لە شیعر و وتارەكانیاندا ، لە كاتێك كە** (سجع) **لە فەرموودەی** (صحيح) **دا نەهی لێ كراوە** (السنن : ٦٥).

٣٣. پابەند بوونی وتاربێژەكان بەهێنانەوەی فەرموودەی : " إن لله عزوجل في كل ليلة من رمضان ستمائة ألف عتيق من النار ، فإذا كان آخر ليلة أعتق الله بعدد من مضى[15] **لە كۆتایی وتاری جومعە كۆتایی ڕەمەزاندا یان لەوتاری جەژنی ڕەمەزاندا ، لە كاتێكدا كە ئەو فەرموودەیە** (باطل) **ە** [*].

---

[14] (سجع) **سەروا : ئەوەیە كە بڕگەكان (دەستەواژەكان) بە هەمان پیت كۆتاییان بێت (وەرگێڕ) .**

[15] **واتە : لە هەموو شەوێكی مانگی ڕەمەزاندا خوای گەورە شەش سەد هەزار كەس ڕزگار دەكات لە ئاگر ، وە لە شەوی كۆتایی ڕەمەزاندا بە ئەندازەی هەموو ئەوانەی كە لە شەوەكانی تردا ئازاد كراون موسڵمانان لە ئاگر ئازاد دەكات (وەرگێڕ).**

[*] قاله ابن حبان في (اللا لىء المصنوعة) للسيوطي (**نوسەر**).

٣٤. وازهێنان له نوێژی (تحية المسجد) **بۆ کەسێك کەدێت بۆ جومعە و وتاربێژ لەوتاردایە** . (المحلى لابن الحزم : ٥ / ٦٩)(*).

٣٥. داماڵینی ووتاری دووەم لە ئامۆژگاری و ڕێنموونی و یادخستنەوە و هاندان بۆ کاری چاکە ، و تایبەت کردنی ئەم ووتارە بە صەڵاوات دان لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ (السنن : ٥٦) و(نور البيان في الكشف عن بدع آخر الزمان : ٤٤٥).

٣٦. بڕینی ووتار لەلایەن هەندێك لە وتاربێژەکانەوە ، بۆ ئەوەی فەرمان بکەن بەو کەسەی هاتووەتە مزگەوتەوە و دەستی کردووە بە نوێژی (تحية المسجد) **بە وازهێنان لە نوێژەکە ، ئەمەش پێچەوانەی فەرمووده و فەرمان کردنی پێغەمبەری خوایە ﷺ** (*) .

٣٧. دەنگ بەرزکردنەوەی وتاربێژ لەکاتی صەڵەواتدان لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ بەشێوەیەك دەنگی بەرزتر بێت لەدەنگی لە باقی وتارەکەیدا (الباعث : ٦٥).

٣٨. زیادەڕەوی کردن لە دەنگ بەرز کردنەوە بە صەڵەواتدان لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ لەکاتێکدا کە وتاربێژ ئایەتی ﴿ إن الله وملائكته يصلون عن النبي ... ﴾ **دەخوێنێتەوە** (بجيرمي : ٢ / ١٨٩).

٣٩. هاوارکردنی هەندێك کەس لەکاتی وتاردا بەناوی خوا یان ناوی هەندێك لە پیاو چاکان (المنار : ١٨ / ٥٥٩).

٤٠. هێنانی ئەو کافرەی کە لەماوەی ئەو هەفتەیەدا موسڵمان بووە بۆ لای وتار بێژ بۆ سەر مینبەر بۆ ئەوەی ئەو کافرە (شهادة) **بهێنێت لەبەردەم خەڵکیدا ، و وتاربێژیش بەهۆی ئەوەوە وتارەکەی دەبڕێت** (المدخل : ٢ / ١٧١).

٤١. پابەندبوونی وتاربێژەکان بە باسکردنی خەلیفە و مەلیك و دەسەڵاتدارەکان لەوتاری دووەم دا بە ئاوازەوە . (الاعتصام : ١٧ – ١٨ و ٢ / ١٧٧) و(المنار : ٦ / ١٣٩ و ١٨ / ٣٠٥ و٥٥٨ و ٣١ / ٥٥) .

٤٢. پاڕانەوەی وتاربێژ بۆ ئەوانەی ڕۆیشتوون بۆ جیهاد و بۆ ئەوانەی لەسەنگەردان دژی دوژمنانی دین. (الاعتصام : ١ / ١٨).

٤٣. پاڕانەوەی بانگدەرەکان بۆ دەسەڵاتداران و درێژکردنەوەی ئەو پاڕانەوەیە لە کاتێکدا کە وتاربێژیش بەردەوامە لە وتارەکەی(*) (المنار : ١٨ / ٥٥٨) و(السنن : ٢٥).

٤٤. وەستانی وتاربێژ لە نێوان پاڕانەوەکەیدا لەسەر مینبەر ، بۆ ئەوەی بانگدەرەکان (آمين) **ی لەسەر بکەن** (شرح الطريقة المحمدية : ٣ / ٣٢٣).

(*) **پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " ئەگەر یەکێك لە ئێوە هات بۆ جومعە ، و ئیمام وتاری دەدا ، ئەوا با دوو ڕکات بکات ، و کورتیان بکاتەوە ".**

(*) **پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی :** " إذا جاء أحدكم الجمعة ، والإمام يخطب ، فليركع ركعتين ، وليتجوز فيهما " **واتە : ئەگەر یەکێك لە ئێوە هات بۆ جومعە ، و ئیمام وتاری دەدا ، ئەوا با دوو ڕکات بکات ، و کورتیان بکاتەوە .**

بەڵام ئەو فەرموودەیەی کە دەڵێ : " إذا صعد الخطيب المنبر ، فلا صلاة ولا كلام " (ضعيف) **ە ، واتە : ئەگەر وتاربێژ چووە سەر مینبەر ، نە نوێژ هەیە نە قسەکردن** (السلة الضعيفة : رقم٨٧) **(وەرگێڕ).**

(*) نص ابن عابدين في (الحاشية : ١ / ٧٦٩) على كراهة ذلك يعني كراهة تحريم . **واتە :** (ابن عابدين) **دەقی لەسەر ئەوە داوە کە مەکروهە** (كراهة تحريمية) **(نوسەر).**

٤٥. وتاردان بەلاواندنەوە و ئاوازەوە (الابداع : ٢٧).

٤٦. دەست بەرز كردنەوەی ووتاربێژ لەكاتی پاڕانەوەدا[16].

٤٧ . دەست بەرزكردنەوەی خەڵكی لەكاتی (آمين) **كردن لەسەر پاڕانەوەی ووتاربێژ** [*](الباعث : ٦٤ و ٦٥).

٤٨. پابەندبوونی وتاربێژ بە كۆتایی هێنانی ووتارەكەی بە ئایەتی ﴿إن الله يامر بالعدل و الاحسان﴾ **یان** ﴿واذكروا الله يذكركم﴾ (المدخل : ٢ / ٢٧١) و(السنن : ٥٧).

٤٩. درێژكردنەوەی وتار و كورت كردنەوەی نوێژ [17] .

٥٠. دەست هێنان بەشان و پشتی ووتاربێژ كاتێك كە لە مینبەر دادەبەزێت (الابداع : ٧٩) و(إصلاح المساجد : ٧٢) و(السنن : ٥٤) و(نور البيان : ٤٤).

٥١. ژماردنی ئامادەبووانی نوێژی جومعە لە هەندێك لە مزگەوتە بچوكەكان بۆ ئەوەی بزانن ژمارەیان گەیشتوەتە (٤٠) كەس یان نا .

٥٢. ئەنجامدانی نوێژی جومعە لە مزگەوتە بچوكەكاندا[18] (إصلاح المساجد : ٥٩).

٥٣. نوێژ دابەستنی ئیمام پێش ئەوەی ڕیزی نوێژگەران ڕێك بخات (إصلاح : ٩٢ – ٩٣).

٥٤. ئەنجامدانی نوێژی نیوەڕۆ لەپاش نوێژی جومعە . [*] (السنن : ١٠ ، ١٢٣) و(إصلاح المساجد : ٤٩ – ٥٣) و(المنار : ٢٣ / ٢٥٩، ٤٩٧ ، و٣٤ / ١٢٠).

٥٥. وتنی (تقبل الله منا ومنكم) **لە پاش نوێژی جومعە**[19] (السنن : ٥٤).

٥٦. ماچ كردنی دەست لەدوای نوێژ جومعە (إصلاح المساجد : ٩٢).

والحمد لله وحده . والصلاة والسلام على من لا نبي بعده .

دمشق ٢٧ / ٢ / ١٣٨٢ هـ – محمد ناصر الدين الألباني

---

[16] (شيخ الاسلام ابن تيمية) **لە** (الاختيارات العلمية ص ٤٨) **دەفەرموێت : (مەكروهە ئیمام لەكاتی دوعاكردن لەوتاردا دەست بەرز بكاتەوە ، چونكە پێغەمبەری خوا ﷺ تەنها بە پەنجەی ئیشارەتی دەكرد ، ئەگەر دوعای بكردایە) (نوسەر).**

[*] (ابن عابدين) **لە** (الحاشية : ١ / ٧٦٨) **دەڵێ : ئەگەر ئەوە بكەن بكەن ئەوا تاوانبار دەبن لە سەر بۆچوونی ڕاستی زانایان (نوسەر).**

[17] **چونكە سوننەت وایە وتارەكە كورت بكرێتەوە و نوێژەكە درێژ بكرێتەوە ، پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت :** " إن طول صلاة الرجل ، وقصر خطبته ، مئنة من فقهه ، فأطيلوا الصلاة ، واقصروا الخطبة ... الحديث " [مسلم : رقم ٨٦٩] **واتە : بە ڕاستی درێژی نوێژی پیاو ، و كورتی وتارەكەی ، نیشانەیە بۆ شارەزایی ئەو كەسە ، بۆیە نوێژ درێژ بكەنەوە ، و وتار كورت بكەنەوە (وەرگێڕ).**

وە لە (الدر المختار) (١ / ٧٥٨ الحاشية) **هاتووە كە : (كەراهەتی هەیە دوو وتارەكەی جومعە لە ڕێژەی خوێندنی سورەتێك لە سورەتە درێژەكان زیاتر بێت) (نوسەر).**

[18] (سبكي) **نامیلكەیەكی هەیە بەناوی** (الاعتصام بالواحد الاحد من إقامة جمعتين في بلد) **كە تێیدا دەڵێ** : (تعدد الجمعة عند عدم الحاجة منكر معروف بالضرورة في الاسلام) من فتاوى السبكي (١/١٩٠) **واتە : ئەنجامدانی نوێژی جومعە لەچەند مزگەوتێكدا لە كاتێكدا كە پێویست بەوە نەكات خراپە و منكرە . وە (قاسمی) پاش توێژینەوە گەشتووەتە ئەوەی :** (أن يترك التجميع في كل مسجد صغير سواء كان بين البيوت أو في الشوارع وفي كل مسجد كبير أيضا يستغنى عنه بغيره ، وأن ينضم كل أهل محلة كبرى إلى جامعها الأكبر ، ولنفرض كل محلة كبرى كقرية على حدة فيستغنى بذلك عن كثير من زوائد المساجد ، ويظهر الشعار في تلك الجوامع الجامعة في ابدع حال ، فيخرج من عهدة التعدد). قلت : وهذا هو الحق الذي يفهمه كل من تفقه بالسنة وتأمل في واقع الجمعة والجماعة في عهد النبي – صلى الله عليه وآله وسلم – **(نوسەر).**

[*] **شێخ** (مصطفى الغلاييني) **نامیلكەیەكی بەسوودی لەم بارەیەوە هەیە بە ناوی** (البدعة في صلاة الظهر بعد الجمعة) **(نوسەر) .**

[19] **دەڵێم : فەرموودەی** " من لقي أخاه عند الانصراف من الجمعة فليقل : تقبل الله منا ومنك فإنها فريضة أديتموها إلى ربكم " [ضعيف] **ه** ، فقد أورده السيوطي في (ذيل الأحاديث الموضوعة : ١١١) : ((وفيه نهشل وهو كذاب)) .

هەڵەی نوێژ خوێنان لە نوێژی جومعەدا [*]

١ . بڕوابوون بەوەی کە خوێندنی سورەتی (السجدة) و (الإنسان) لە جومعەدا واجبە .

٢ . یەکسەر ئەنجامدانی نوێژی سوننەتی پاش نوێژی جومعە بەبێ ئەوەی لەو نێوانەدا هیچ قسەیەك بكات ، یان لە شوێنەکەی بچێتە شوێنێکی تر .

٣ . وازهێنان لە زۆر صەڵاواتدان لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ لە ڕۆژی جومعەدا .

٤ . وازهێنان لەنوێژی سوننەتی پاش نوێژی جومعە .

٥ . دواکەوتن لە چونە ڕیزی یەکەم بۆ ئەو کەسەی کە زوو هاتووە بۆ مزگەوت .

٦ . بڕوابوونی هەندێك خەڵکی بەوەی کە لە ڕۆژی جومعەدا کاتژمێرێك هەیە شوومە [20].

٧ . سیواك کردن لەکاتی وتاردا .

٨ . تەوقە کردن لەکاتی وتاردا .

٩ . خوێندنی سورەتی (الإخلاص) هەزار جار لە ڕۆژی جومعەدا .

١٠ . خوێندنی سورەتی (يس) لەشەوی جومعەدا .

١١ . ماچ کردنی دەستەکان لەکاتێکدا وتاربێژ دەڵێت : (الحمد الله).

١٢ . بڕوابوون بەوەی کە ئەگەر چل پیاو ئامادەی جومعە نەبێت ئەوا دروست نیە .

١٣ . ووتنی (أوكما قال) لەلایەن هەندێك لە وتاربێژەکانەوە کاتێك کە باسی فەرموودەیەکی پێغەمبەری خوا ﷺ دەکەن .

١٤ . ووتنی (صلوا على الحبيب) لەلایەن وتاربێژەوە .

١٥– پشت بەستن و وەستانی وتاربێژ لەسەر شمشێر یان گۆچان .

١٦ . باسکردنی فەرموودەی (ضعيف) و(موضوع) لەلایەن وتاربێژەوە .

١٧ . شۆڕ کردنەوەی جل بۆ خوار قولە پێیەکان لەلایەن وتاربێژەوە [21] .

١٨ . ڕیش تاشین لەلایەن وتاربێژەوە .

١٩ . وتنی (وحدوا الله) یان (اذكروا الله) لەلایەن وتاربێژەوە بۆ خەڵکی .

---

[*] مەرج نیە هەموو ئەو هەڵانەی لێرەدا باسکراون حەرام بن ، و ئەو کەسەی ئەنجامی دەدات پێی تاوانبار ببێت ، بۆ نمونە : زۆر صەڵاواتدان لە ڕۆژی جومعەدا سوننەتە ، ئەگەر کەسێك ئەنجامی بدات ئەوا خێرێکی زۆری بۆ دەنوسرێت ، بەڵام ئەگەر نەیکات گوناهی لە سەر نانوسرێت .

[20] بە پێچەوانەوە لە ڕۆژی جومعەدا کاتژمێرێك هەیە پاڕانەوەی تیادا وەردەگیرێت کە بەشێك لە زانایان بۆچونیان وایە ئەو سەعا تە دەکەوێتە دوای عەسرەوە .

[21] فەرموودەی (صحيح) هاتووە لە سەر حەرامێتی شۆڕکردنەوەی جل بۆ خوار قولە پێیەکان ، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی :" ما أسفل من الكعبين من الإزار ففي النار " واتە : ئەو شەڕواڵە (یان ئەو پانتۆڵە)ی دەکەوێتە خوار قولە پێکانەوە خاوەنەکەی لە ئاگری دۆزەخدا دەبێت .

٢٠ . پرسیارکردنی وتاربێژ لەخەڵکی بۆ ئەوەی بەدەنگێکی بەکۆمەڵەوە وەڵامی بدەنەوە : بۆ نمونە دەڵێت : (من الواحد) ئەوانیش دەڵێن : (الله) ، وە دەڵێت : (من الرزاق) ئەوانیش دەڵێن : (الله) وە بەم شێوەیە ...

٢١ . جیاکردنەوەی دووکەس لە یەکتر [*]، و پێنان بەسەر خەڵك دا .

٢٢ . دانیشتن بە شێوەی (الإحتباء) [22] کاتێك کە وتاربێژ وتار دەخوێنێت لە ڕۆژی جومعەدا .

٢٣ . وازهێنان لە دوعاکردن لە (ساعة الإجابة) [23] لە ڕۆژی جومعەدا .

٢٤ . سووربوون (حرص) لەسەر ئەنجامدانی نوێژی جومعە لەو مزگەوتانەی کە گۆڕیان تێدایە .

٢٥ . تایبەت کردنی ڕۆژی جومعە بەڕۆژوو ، وە شەوەکەشی بە شەونوێژ .

٢٦ . خوێندنی سورەتی (فاتحة) لە ڕۆژی جومعەدا و هەدیەکردنی پاداشتەکەی بۆ پیاوچاکان .

٢٧ . قسەکردن لەکاتی وتاردا ئەگەر زیکریش بێت ، یان (آمـین) بێت لەسەر دوعاکردن ، وە گوێنەگرتن لە وتاربێژ .

٢٨ . دواکەوتنی زاوا لە نوێژی جومعە و نوێژی (جەماعەت) لەڕۆژانی ژن گواستنەوەدا.

٢٩ . سەلام کردن و وەڵام دانەوەی سەلام ، وتنی : (یرحمـك الله) بەو کەسەی کەدەپژمێت ، و وتنی: (أنصت : واتە بێدەنگ بە) ، و زیکرکردن بە بەرد ، و تەزبیح [24] ، و پشت کردن لە قیبلە ، ئەمانە لە کاتێکدا کە ئیمام لەوتاردا بێت .

٣٠ . دواکەوتنی هەزاران کەس لە بینەرانی یاری تۆپی پێ لە نوێژی جومعە و نوێژی بە کۆمەڵ [25] .

٣١ . (ئەنجام نەدان) و دواکەوتنی پاسەوانی دەسەڵاتداران لە نوێژی جومعە بە جەماعەت و وەستانی ئەوانە لەبەردەم دەرگای مزگەوتەکاندا [*] .

٣٢ . وازهێنان لە زوو ڕۆیشتن بۆ مزگەوت ، و خۆشۆردن ، و خۆ بۆن خۆشکردن ، و سیواك کردن ، بۆ نوێژی جومعە[*].

---

[*] واتە : دوو کەس دانیشتبن تۆ بە بێ ئیزن وەرگرتن بچیتە نێوانیانەوە .

[22] بریتیە لە گرتنی هەردوو دەست بە شێوەیەکی بازنەیی ، لە گەڵ دانانی هەردوو پێ ، و نوساندنی هەردوو ڕان بە سینگەوە ، یان نزیك لە سینگ .

[23] ئەو سەعاتەیە کە دوعای تێدا گیرا دەبێت لە ڕۆژی جومعەدا .

[24] زیکرکردن بە تەسبیح بیدعەیە ، شێخ ئەلبانی دەفەرموێت : (بەسە بۆ خراپیەتی تەسبیح کە دەبێتە هۆی لەناوبردنی سوننەتی پەنجە) . بڕوانە کتێبی (قاموس البدع : ص٦٩٠) (وەرگێڕ) .

[25] ئەگەر یاری تۆپی پێ تەنها ئەم خراپەیەی هەبێت بەسە بۆ ئەوەی مرۆڤی موسڵمان لێی دوور بکەوێتەوە و نەیکات بە پیشەی خۆی ، ئەگەر هەر حەزی لێ بوو ئەوا با لە خوا بترسێت و ڕەچاوی سنورە شەرعیەکان بکات (وەرگێڕ).

[*] ئەم کارە بیدعەیە ، و یەکەم جار مەمالیکەکان دایان هێنا (القول المبین – شیخ مشهور) (وەرگێڕ).

[*] پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " هەرکەسێك خۆی بشوات لە ڕۆژی جومعەدا ، پاشان لە بەیانیەوە بڕوات و فریای سەرەتای وتار بکەوێت و ئامادەی بێت ، و بە پێ بڕوات و سوار نەبێت ، و نزیك ببێتەوە لە ئیمامەوە ، و گوێ بگرێت و قسە نەکات و خۆی خەریك نەکات ، ئەوا بە هەموو هەنگاوێك کە دەینێ کرداری ساڵێکی بۆ دەنوسرێت ، پاداشتی ڕۆژووی ئەو ساڵە و شەونوێژەکەی " [رواه أهل السنن].

٣٣ . ئەنجامدانی نوێژی جومعە لەلایەن کەسێکی ترەوە وە جگە لە وتاربێژ .

٣٤ . چاوەڕوانکردنی ئەو کەسەی کە دێتە مزگەوتەوە و نوێژی (تحية المسجد) **ی نەکردووە تاوەکو بانگدەر بانگەکە تەواو دەکات** [*].

دوا ووتە

ئەم باسە بە وتەیەکی بە نرخی (شێخ مشهور) کۆتایی پێ دەهێنین کە دەڵێت :

(وقد صارت الخطبة في أكثر البلاد الإسلامية ، رسوما تقليدية ، ووظيفة رسمية ، تؤدى بعبارة ، تحفظ من ورقة ، فتلقى على المنبر ، يقوم بها أي رجل !! وفي نظر طلابها ، حرفة ، ينال بها الرزق !! ونسوا – أو تناسوا – أن مقامها هو مقام النبي ﷺ ، ومقام خلفائها ونوابهم) (القول المبين : ٣٦٨).

واتە : بە ڕاستی وتارخوێندن لە زۆربەی وڵاتە ئیسلامیەکاندا ، بووەتە ڕێوڕەسمێکی لاسایی کارانە ، و ئەرکێکی ڕەسمی ، بە دەستەواژە دەردەبڕێت و لە کاغەزدا لەبەردەکرێت ، ئەنجا لەسەر مینبەردا دەخوێنرێتەوە ، وەکو گسکدانی مزگەوت هەموو پیاوێك دەتوانێت پێی هەڵبسێت ، وە لە تێڕوانینی خوازیارانی وتارخوێندندا وتارخوێندن پیشەیەکە ڕزقی پێ پەیدا دەکرێت ، وە لە بیریان چووە – یان لە بیریان کردووە – کەوا جێی وتارخوێندن جێگرتنەوەی پێغەمبەری خوا ﷺ و جێگرتنەوەی خەلیفەکانی و هەروەها جێگیرەکانیانە .

والحمد لله الذي بنعمته تتم الصالحات

وصلى الله على نبينا محمد

وعلى آله وصحبه وسلم

[*] (القول المبين : ص٣٦٥) **(وەرگێڕ)** .